

คำเสียด (เรียก) ขวัญในพิธีกรรมรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทย Soul recalling in therapeutic ceremonies of the Phu-Thai shamans

อลงกรณ์ อธิธิผล¹
Alonkorn Itdhiphol

Abstract

The objective of the research was to study the soul recalling speech acts of Phu-Thai shamans in therapeutic ceremonies in four provinces of Thailand: Kalasin, Nakhon Phanom, Sakon Nakhon, and Mukda Han. The data were analyzed with John R. Searle's speech acts theory in two aspects: 1) direct speech acts (verb used to perform the action itself or performative verb), and 2) indirect speech acts (implied meaning of utterances interpreted from the context). The results showed that the ritual procedures of soul recalling speeches in therapeutic ceremonies of Phu-Thai shamans in all four provinces were the same. In terms of speech acts used, it was found that Moh Yao (Phu-Thai shamans) used requesting direct speech acts in soul recalling the most. Besides, most of the indirect speech acts used imperative sentences or requesting with the purpose of reassuring by Moh Yao of Phu-Thai. The results and conclusion of this research correspond to the speech acts theory "Words are connected to actions". It can be proved by the speech used by Moh Yao to encourage and reassure the patients.

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ
Assistant Professor, Ph.D., Thai Language Section Rajamangala University Technology Rattanakosin Bangkok

Keywords: Phu-Thai, soul recalling, therapeutic ceremonies

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาคำเหยือก (เรียก) ขวัญในพิธีกรรมรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทยใน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ นครพนม สกลนคร และมุกดาหาร คำเรียกขวัญที่นำมาวิเคราะห์นี้ใช้ทฤษฎีวิัจจนกรรมของ Searle (1969) โดยศึกษาวิัจจนกรรมใน 2 ลักษณะ คือ 1) วิัจจนกรรมตรง โดยพิจารณาจากวิัจจนกรรมที่มีคำกริยาบ่งชี้การกระทำ 2) วิัจจนกรรมอ้อม โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของรูปประโยคและหน้าที่ในประโยคซึ่งผู้พูดจะแฝงเจตนาที่แท้จริง ซึ่งความหมายจะไม่ตรงกับรูปประโยค ผู้ฟังต้องตีความจากบริบทในขณะที่สนทนา จากการศึกษาพบว่า คำเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรคของชาวผู้ไทยมีรูปแบบและขั้นตอนรักษาเหมือนกันทุกจังหวัด ส่วนในด้านวิัจจนกรรม พบว่า หมอเหยาชาวผู้ไทยใช้วิัจจนกรรมเพื่อเรียกขวัญผู้เจ็บป่วยที่เป็นวิัจจนกรรมตรงที่มีมากที่สุด คือ วิัจจนกรรมขอร้อง สำหรับวิัจจนกรรมอ้อมที่หมอเหยาชาวผู้ไทยนิยมใช้มากที่สุด ได้แก่ ประโยคคำสั่งหรือขอร้อง แต่มีเจตนาปลอบประโลมใจ งานวิจัยนี้ได้ผลสรุปที่สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีวิัจจนกรรมที่ว่า “คำพูดก่อให้เกิดการกระทำ” เพราะในคำเรียกขวัญนี้ หมอเหยาสามารถใช้คำพูดเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ป่วยกลับมาเป็นปกติได้

คำสำคัญ: ผู้ไทย การเรียกขวัญ พิธีกรรมรักษาโรค

บทนำ

ชาวผู้ไทยเป็นคนไทยกลุ่มหนึ่งที่มีความเชื่อเรื่องขวัญ และมีพิธีกรรมเรียกขวัญที่ยังคงยึดถือสืบทอดจากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน พิธีกรรมนี้มีมานานก่อนที่พุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามาในดินแดนแถบสุวรรณภูมิ ดังจะเห็นได้จากบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของคนไทยกลุ่มต่างๆ ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า (เมียนมาร์) และสาธารณรัฐอินเดีย ซึ่งต่างก็มีพิธีเรียกขวัญด้วยกันทั้งสิ้น เช่น การเรียกขวัญผู้เจ็บป่วย การเรียกขวัญคู่บ่าวสาวในงานแต่งงาน การเรียกขวัญ

ในโอกาสมีผู้มาเยี่ยมเยียน งานศึกษาของ วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์ (2529, น. 60) กล่าวว่า สำหรับคนไทยในอินเดียและพม่า นั้น มีทั้งคำเรียกขวัญคนและขวัญข้าว ส่วนคนไทยในประเทศไทยนั้นยังมีคำเรียกขวัญสัตว์ เช่น ช้าง และสิ่งไม่มีชีวิต เช่น เสาร์เรือ เรือ และเกวียนอีกด้วย พิธีเรียกขวัญที่เก่าแก่ที่สุดหรือพิธีเรียกขวัญแรกที่คนไทยนั้น เป็นพิธีเรียกขวัญผู้ป่วย เนื้อหาในบทเรียกขวัญเพื่อรักษาผู้เจ็บป่วยประกอบด้วย การเชิญผีฟ้าพญาแถน และผีบรรพบุรุษลงมาคุ้มครองรักษาและชักชวนขวัญที่ตกใจหนีไป อยู่ในป่าเขาหรือแม่น้ำลำธารให้กลับคืนมาสู่ร่างกายของผู้ป่วยตามเดิม และในงานศึกษาของ มาลี สิทธิเกรียงไกร (2538, น. 114) กล่าวว่า ชาวผู้ไทยมีความเชื่อที่บอกเล่าสืบต่อกันมาว่า คนที่เจ็บป่วยเพราะว่าขวัญได้หนีออกจากร่างกาย ญาติพี่น้อง จึงต้องเชิญหมอเหยามาทำพิธีเรียกขวัญให้กลับคืนมา เมื่อขวัญกลับเข้าสู่ร่างกายแล้ว คนผู้นั้นก็จะเป็นปกติสุขตามเดิม สำหรับประเทศไทยภายหลังที่นับถือพุทธศาสนาแล้ว ได้มีการเพิ่มเติมคาถาภาษาบาลีลงในบทเรียกขวัญด้วย โดยจะอัญเชิญพระรัตนตรัย มาปกป้องรักษาผู้ป่วย ในตอนขึ้นต้นหรือตอนจบของตัวบทเรียกขวัญเพื่อความเป็นสิริมงคลด้วย

ปัจจุบันการเรียกขวัญยังเป็นที่นิยมของคนไทยและยังพบเห็นได้ในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยจะใช้หมอลอยขวัญ หรืออาจจะเรียกชื่ออื่นที่แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น ในงานวิจัยนี้จะศึกษาบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญ เพื่อรักษาโรคของชาวผู้ไทยที่เรียกว่า “การเหยา” ซึ่งเป็นการรักษาผู้เจ็บป่วยด้วยการเรียกขวัญให้กลับคืนมา ซึ่งผู้ทำพิธีเรียกว่า “หมอลอย” ทำหน้าที่เป็นตัวแทนในการ “สื่อสาร” ระหว่างผู้ป่วยกับผีที่เข้ามาเข้าสู่ผู้ป่วย จนทำให้เกิดอาการผิดไปจากปกติ เช่น ซึมเศร้า เหม่อลอย เจ็บปวดตามร่างกาย เป็นต้น อาการเหล่านี้เชื่อว่า เกิดจากการกระทำของผีซึ่งเป็นสาเหตุให้ขวัญหนีออกจากร่างกายไป ดังนั้นเพื่อที่จะเรียกขวัญของผู้ป่วยให้กลับคืนเข้าสู่ร่างกาย หมอลอยจะใช้บทร้องเพื่อเรียกขวัญให้กลับคืนมา โดยเริ่มต้นจากการกล่าวอัญเชิญเทวดา ผีฟ้า พญาแถน และผีบรรพบุรุษให้ลงมาเข้าร่วมของหมอลอย แล้วใช้ผู้ช่วยหมอลอยเป็นล่ามคอยซักถามสาเหตุของความเจ็บป่วยหรืออาการที่ผิดปกติ ในขณะที่รักษาผู้เจ็บป่วยนั้น หมอลอยจะขับลำนำเพื่อปลอบประโลมใจผู้ป่วย บทร้องเหล่านี้จะมีเนื้อหาที่แสดงถึงความรัก ความห่วงใยที่มีต่อผู้ป่วย มีการสอบถามถึงความต้องการของผีที่เข้าสิง และสาเหตุของความเจ็บป่วย รวมทั้งขอขมาลาโทษแทนผู้ป่วยที่ได้ล่วงเกินผี ทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา ในบทร้องประกอบ

พิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคจะมีการพรรณนาถึงความรัก ความห่วงใยของบุคคลในครอบครัว รวมถึงความอุดมสมบูรณ์ของข้าวปลาอาหารในท้องถิ่นซึ่งเป็นที่อยู่ของผู้ป่วย และชักชวนขวัญที่หนีไปให้กลับคืนมาสู่ร่างของผู้ป่วย ซึ่งจะมีขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม และการเสี่ยงทายที่สะท้อนวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณี และมีการสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมให้กับผู้ป่วย โดยผู้ประกอบพิธีจะร้องเป็นท่วงทำนองทั้งเร็วและช้า โดยมีหมอแคนเป็นผู้เป่าแคนคลอไปตลอดระยะเวลาการเรียกขวัญ ทรงคุณจันทร์ และปิติ แสนโคตร (2540, น. 57) กล่าวว่า วิธีการรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทยดังกล่าวมีรูปแบบเหมือนการรักษาด้วยดนตรีบำบัด (music therapy) ในสมัยปัจจุบัน โดยมีจุดประสงค์เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยทางจิต การเหยา คือ การเยียวารักษาจิตใจและเรียกขวัญกำลังใจให้กลับคืนมาสู่ตัวของผู้ป่วย เมื่อขวัญกลับมาผู้ป่วยจะมีจิตใจเข้มแข็ง ร่างกายก็จะกลับมามีเรี่ยวแรงดีขึ้น และพร้อมที่จะต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บต่อไป ดังนั้น การเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทย จึงจัดเป็นกลวิธีการใช้ภาษาเพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ป่วย

ผู้วิจัยมีความคิดว่า การศึกษาวัฒนธรรมจากคำเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทยมีความน่าสนใจ เพราะถ้อยคำต่างๆ ที่หมอเหยาใช้เรียกขวัญผู้ป่วยเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ทั้งนี้เนื่องจากภาษาในคำเรียกขวัญทำให้ผู้เจ็บป่วยหายจากความเจ็บป่วยได้ วิญญู ผลสวัสดิ์ (2536, น. 117) กล่าวว่า การเหยาเป็นการรักษาอาการเจ็บป่วยทางจิตใจ หากผู้ป่วยเป็นโรคที่มีสาเหตุจากพยาธิสภาพภายในร่างกาย หมอเหยาจะไม่รักษา แต่จะแนะนำให้ไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาล สำหรับการรักษาโรคด้วยการเหยานี้เป็นการรักษาโรคร้ายไข้เจ็บ โดยการใช้คำพูดเพื่อปลอบประโลมใจผู้ป่วย คำพูดทุกถ้อยคำไม่เพียงแต่เป็นคำปลอบประโลมใจ แต่ยังก่อให้เกิดการกระทำต่างๆ ตามมาอีก เช่น สัญญา แนะนำ สิ่ง ขอร้อง ชู เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ รวมเรียกว่า “วจนกรรม” (speech acts) จากการสำรวจงานวิจัยพบว่า มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องพิธีกรรมเหยาชาวผู้ไทยมาบ้างแล้ว โดยมุ่งเน้นทางด้านไทยคดีศึกษานาฏศิลป์และดุริยางคศาสตร์ สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับหมอเหยาเท่าที่ค้นพบจะเน้นถึงกระบวนการทำพิธีกรรมเป็นส่วนใหญ่ ดังจะสรุปในประเด็นดังต่อไปนี้

1. การประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทย ดนัย ชาทิพอด (2548, น. 115) ศึกษาวิจัย เรื่องบทบาทของบทร้องประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทย สรุปความว่า บทร้องมีบทบาทที่สำคัญที่จะนำไปสู่สัมฤทธิผลในการรักษาโรค โดยเฉพาะเป็นเครื่องมือ

ค้นหาสมมุติฐานของโรค วินิจฉัยอาการเจ็บป่วย บอกวิธีการแก้ไขและรักษาที่สำคัญที่สุดคือ บทบาทในการให้กำลังใจคนป่วย ซึ่งสอดคล้องกับ ทรงคุณ จันทจร และปิติแสนโคตร (2540, น. 57) ศึกษาวิจัยเรื่อง การรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีการเหยาของชาวไทย: ศึกษากรณีชาวไทยอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร สรุปความว่า วิธีการรักษาโรคของหมอเหยาชาวไทยดังกล่าวมีรูปแบบเหมือนการรักษาด้วยดนตรีบำบัด (music therapy) ในสมัยปัจจุบัน โดยมีจุดประสงค์เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยทางจิต การเหยา คือ การเยียวยารักษาจิตใจและเรียกขวัญกำลังใจให้กลับคืนมาสู่ตัวของผู้ป่วย เมื่อขวัญกลับมา ผู้ป่วยจะมีจิตใจเข้มแข็ง ร่างกายก็จะกลับมามีเรี่ยวแรงดีขึ้น และพร้อมที่จะต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บต่อไป ในเรื่องการเหยารักษาโรคนี้ สุรัชย์ ชินบุตร (2553, น. 230) ศึกษาวิจัยเรื่อง การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของชาวไทยในพิธีเหยาเลี้ยงผี สรุปความว่า การเหยาเป็นวัฒนธรรมของชาวไทยที่สะท้อนความเชื่อในการรักษาแบบพื้นบ้าน และผู้ป่วยที่หายจากการทำพิธีเหยาจะต้องฝากตัวเป็นลูกศิษย์และรับสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์เป็นหมอเหยาคนต่อไป สำหรับเรื่อง ความเชื่อและความศรัทธาต่ออำนาจอันศักดิ์สิทธิ์นี้ วิญญู ผลสวัสดิ์ (2536, น. 117) ศึกษาวิจัยเรื่อง พิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวไทยตำบลคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร พบว่า การเหยาเป็นการรักษาอาการเจ็บป่วยทางจิตใจ หากผู้ป่วยเป็นโรคที่มีสาเหตุจากพยาธิสภาพภายในร่างกาย หมอเหยาจะไม่รักษา แต่จะแนะนำให้ไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาล จากการเก็บข้อมูลภาคสนามพบว่า หมอเหยาซึ่งเป็นผู้เรียกขวัญจะใช้ภาษาเรียกขวัญที่ผู้ฟังเข้าใจในที่นี้เป็นกลุ่มประชากรชาวไทย จึงต้องใช้ภาษาไทย โดยคำเรียกขวัญจะเป็นบทร้องที่มีท่วงทำนองและเนื้อหาไพเราะ โดยมีหมอแคนเป็นผู้เป่าแคนคลอไปขณะหมอเหยาประกอบพิธีเหยาเรียกขวัญ บางครั้งอาจจะมียทสนทนาเพื่อซักถามผู้ป่วยและญาติที่มาร่วมพิธีกรรมด้วย

ในงานวิจัยด้านวัฒนธรรมในการรักษายังไม่มีผู้ศึกษา ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเพื่อเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีทางด้านภาษาศาสตร์เรื่อง วัฒนธรรมกับไทยคดีศึกษา โดยนำบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของหมอเหยาชาวไทยมาศึกษาองค์ประกอบทางวัฒนธรรมตามแนวคิดทฤษฎีวิัจฉกรรรมของ Searle (1969, pp. 12-20) ที่กล่าวว่า การใช้คำพูดที่ก่อให้เกิดการกระทำจะมี 2 ลักษณะคือ วิัจฉกรรรมตรง หมายถึง ถ้อยคำที่แสดงเจตนาตรงตามรูปภาษาที่ปรากฏ และ วิัจฉกรรรมอ้อม หมายถึง ถ้อยคำที่แสดงเจตนาไม่ตรงตามรูปภาษาที่ปรากฏใน

งานวิจัยนี้จะทำให้ทราบถึงประเภทของการใช้วัจนกรรมจากบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทยและยังทำให้เห็นถึงวัฒนธรรมประเพณีของชาวผู้ไทยที่ปรากฏในบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทยอีกทางหนึ่งด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์วัจนกรรมตรงและวัจนกรรมอ้อมจากคำเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทย

วิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยวิเคราะห์การใช้วัจนกรรมจากบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทยใน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดนครพนม สกลนคร กาฬสินธุ์และมุกดาหาร ซึ่งเป็นพื้นที่ซึ่งมีชาวผู้ไทยอาศัยอยู่มากที่สุด โดยมีขอบเขตการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ศึกษาพิธีเรียกขวัญของหมอเหยาชาวผู้ไทยเฉพาะใน 4 จังหวัด ได้แก่
 - 1.1 หมอเหยาชาวผู้ไทย อำเภอกุฉินารายณ์และอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์
 - 1.2 หมอเหยาชาวผู้ไทย อำเภอเรณูนครและอำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม
 - 1.3 หมอเหยาชาวผู้ไทย อำเภอพรรณานิคมและอำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร
 - 1.4 หมอเหยาชาวผู้ไทย อำเภอคำชะอีและอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร
2. ศึกษาเฉพาะคำเรียกขวัญเท่านั้น ไม่ได้ศึกษาองค์ประกอบอื่นของพิธี

ในเรื่องชาวผู้ไทยนี้ สุวิทย์ ชีรสาคัด และ ณรงค์ อุปัญญา (2538, น. 69) ได้กล่าวว่า ภาคอีสานตอนบนมีชาวผู้ไทยอาศัยอยู่มากที่สุด ได้แก่ 1) จังหวัดนครพนม มี 131 หมู่บ้าน 5 อำเภอ ได้แก่ นาแก เรณูนคร ธาตุพนม ศรีสงคราม เมืองนครพนม 2) จังหวัดสกลนคร มี 212 หมู่บ้าน 9 อำเภอ ได้แก่ พรรณานิคม เมืองสกลนคร วาริชภูมิ พังโคน บ้านม่วง วานรนิวาส กุสุมาลย์ สว่างแดนดิน กุดบาก 3) จังหวัดมุกดาหาร มี 68 หมู่บ้าน 5 อำเภอ ได้แก่ คำชะอี เมืองมุกดาหาร นิคมคำสร้อย ดอนตาล หนองสูง 4) จังหวัดกาฬสินธุ์ มี 63 หมู่บ้าน 5 อำเภอ ได้แก่ เขาวง กุฉินารายณ์ คำม่วง สมเด็จ สหัสขันธ์ การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูลจากเอกสาร (documentary research) และการวิจัยภาคสนาม (field study) โดยจะกล่าวถึงขั้นตอนต่างๆ ในการดำเนินการวิจัย

ตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารไปจนถึงขั้นตอนการลงเก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แล้วบันทึกเทปและวีดิทัศน์ เพื่อนำข้อมูลที่เป็นคำร้องเรียกขวัญเพื่อรักษาผู้เจ็บป่วยของชาวผู้ไทยมาถอดเทปและวิเคราะห์โดยใช้ทฤษฎีวิจนกรรมของ John R. Searl ที่กล่าวว่า เราสามารถกระทำการต่างๆ ได้โดยอาศัยคำพูด โดยมีกริยาที่ก่อให้เกิดการกระทำ (performative verb) นอกจากนี้ทุกถ้อยคำที่กล่าวออกมา ยังมีเจตนาแฝงอยู่ด้วยเสมอ ซึ่ง Searle (1969, pp. 12-20) ได้แบ่งวิจนกรรมออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มบอกกล่าว (assertives) 2) กลุ่มชี้แนะ (directives) 3) กลุ่มผูกมัด (commissives) 4) กลุ่มแสดงความรู้สึก (expressives) 5) กลุ่มแถลงการณ์ (declaratives)

นอกจากนี้ Searle ยังกล่าวถึงวิจนกรรมอ้อม ซึ่งเป็นการศึกษาความหมายประจำรูปภาษา ซึ่งไม่สอดคล้องกับความหมายที่เป็นเจตนาของผู้พูด การพูดลักษณะนี้ ผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังได้รับทราบถึงบางสิ่งบางอย่างที่มากกว่ารูปภาษาที่ปรากฏ

วิจนกรรมอ้อม จึงเป็นการเน้นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวภาษากับผู้ใช้ภาษา และการให้ความสำคัญกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษา ทั้งนี้จะต้องดูเจตนาที่แท้จริงของผู้ใช้ภาษาซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของวิจนกรรมนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างรูปประโยค (form) และหน้าที่ของประโยค (function) จึงมีความสำคัญต่อการตีความเจตนาของคำพูด กล่าวคือ วิจนกรรมตรงจะใช้รูปประโยคที่ทำหน้าที่ตรงตามรูปประโยค เช่น ประโยคบอกเล่า ใช้สำหรับเล่าเรื่องต่างๆ ประโยคคำถามใช้สำหรับถามคำถาม ประโยคคำสั่งหรือขอร้อง ใช้สำหรับบอกคำสั่งหรือขอร้องให้ทำตาม ส่วนวิจนกรรมอ้อมจะใช้รูปประโยคที่ทำหน้าที่ไม่ตรงตามรูปประโยค

การใช้ภาษาในลักษณะดังกล่าวนี้เรียกว่า “วิจนกรรมอ้อม” เป็นลักษณะการใช้ถ้อยคำที่ไม่สอดคล้องกับความหมายประจำรูป ผู้ฟังต้องตีความจากเจตนาและดูจากบริบทในขณะที่มีการสื่อสาร สำหรับแนวคิดเรื่องวิจนกรรมนี้ ผู้วิจัยจะนำมาใช้วิเคราะห์บทหรือเรียกขวัญเพื่อรักษาผู้เจ็บป่วย เพราะหมอเหยาผู้ทำหน้าที่เรียกขวัญจะใช้ถ้อยคำที่แสดงถึงวิจนกรรมประเภทต่างๆ เพื่อชักจูงและโน้มน้าวจิตใจของผู้ป่วยเพื่อให้เกิดกำลังใจในการลุกขึ้นมาต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บ รวมทั้งความทุกข์ทรมานใจจากปัญหาชีวิต ดังนั้น ผู้วิจัยจะวิเคราะห์วิจนกรรมคำเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรคของชาวผู้ไทย โดยใช้ทฤษฎีวิจนกรรมของ Searle (1969) มาวิเคราะห์วิจนกรรมตรงและวิจนกรรมอ้อมในบทหรือเรียกขวัญเพื่อรักษาผู้เจ็บป่วยของชาวผู้ไทย ผู้วิจัยใช้

หมอเหยาเป็นผู้บอกข้อมูลจังหวัดละ 3 คน รวม 12 คน โดยใช้เวลาในการลงพื้นที่ ช่วงเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม 2556 และช่วงวันหยุดราชการเสาร์-อาทิตย์ ในเดือนมิถุนายนอีก 1 เดือน

ภาพที่ 1 หมอเหยาชาวผู้ไทยมาร่วมในงานเลี้ยงผีประจำปีจังหวัดมุกดาหาร
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัย วันที่ 14 เมษายน 2556

ผลการวิจัย

การรักษาโรคด้วยวิธีการเหยา หมอเหยาจะร้องเป็นทำนองเพื่อสวดอ้อนวอน ผีฟ้าพญาแถนหรือผีบรรพบุรุษ เพื่อสอบถามอาการป่วยของผู้ป่วยจากผีว่า ความเจ็บป่วยนี้เป็นเพราะไปทำผิดผีหรือถูกผีกระทำไ้หรือไม่ เพราะหากเป็นอาการเจ็บป่วยจากโรคภัยที่เป็นพยาธิสภาพมาเบียดเบียนแล้ว หมอเหยาจะไม่รักษา แต่จะแนะนำให้ไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาล

ในเรื่องนี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า บทร้องที่เป็นกลอนลำดังกล่าวเป็นสิ่งที่หมอเหยาได้ท่องและจดจำอยู่ในสามัญสำนึกที่มีศัพท์เป็นภาษาหมอลำว่า “แตกอ้อ” (ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หมอเหยานางข้างมา โคมรัตน์ อายุ 65 ปี บ้านโนนสังข์ อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม) ผู้วิจัยได้สังเกตพฤติกรรมของหมอเหยาในการทำพิธีเหยาพบว่า เมื่อเริ่มต้นพิธีเชิญผีฟ้าพญาแถนนั้น ร่างของหมอเหยาสั่นเล็กน้อย และขยับตัวโยกไปมา หมอเหยาบางคนจะเริ่มตบมือจากซ้ายไปขวา ตามจังหวะเสียงแคน ช่วงเวลานี้ผีที่สิงในร่างหมอเหยาจะชวนผู้ป่วยสนทนาซักถามว่าเป็นใคร ต้องการสิ่งใด แต่ถ้าผีไม่ยอมพูดหรือตอบ หมอเหยาจะเสี่ยงทายเพื่อหาคำตอบเอง ตัวอย่างคำถามของหมอเหยา เช่น “อาการเจ็บป่วยครั้งนี้เกิดจากผีกระทำใช้หรือไม่” “ถ้าผู้ป่วยขอขมาหรือตั้งเครื่องบัตพลีสะเดาะเคราะห์แล้วจะหายหรือไม่” “อาการเจ็บป่วยครั้งนี้จะใช้เวลาในการรักษานานหรือไม่จึงจะหาย” เป็นต้น

จากการลงภาคสนามและสัมภาษณ์หมอเหยา รวมทั้งชาวบ้านในพื้นที่ 4 จังหวัด พบว่าการรักษาผู้เจ็บป่วยด้วยพิธีกรรมเหยานั้น สามารถช่วยทำให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วยได้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญของหมอเหยาชาวผู้ไทย มาวิเคราะห์วิจารณ์ต่างๆ เพราะเชื่อว่า การใช้วิจารณ์ต่างๆ ในการเรียกขวัญจะมีส่วนช่วยให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการรักษาโรคได้

หมอเหยาผู้ทำพิธีเรียกขวัญจะใช้บทร้องที่มีองค์ประกอบของเนื้อหาตามลำดับวิจารณ์กรรม ได้แก่ 1) การไหว้ผีเชิญผี 2) การลำสวดดูอาการป่วยและไต่ถามหาสาเหตุของความเจ็บป่วย 3) การลำป่าวเพื่ออ้อนวอนร้องขอจากผี 4) การเรียกขวัญและสู่ขวัญผู้ป่วยให้กลับคืนมา 5) การลาผีและส่งผีกลับสวรรค์ โดยมีการใช้วิจารณ์ต่างๆ ตามขั้นตอนในการรักษา ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

1. วิจารณ์กรรมตรงจากคำเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทย

ในที่นี้จะวิเคราะห์โดยศึกษาจากวิจารณ์กรรมตรง (พิจารณาจากคำกริยาเป็นตัวบ่งชี้) ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 5 หัวข้อย่อย ได้แก่ วิจารณ์กรรมกลุ่มบอกกล่าว วิจารณ์กรรมกลุ่มชี้หน้า วิจารณ์กรรมกลุ่มผูกมัด วิจารณ์กรรมกลุ่มแสดงความรู้สึก และวิจารณ์กรรมกลุ่มแถลงการณ์ ดังต่อไปนี้

1.1 กลุ่มบอกกล่าว (assertives) เป็นวิจารณ์กรรมที่แสดงให้เห็นว่า ผู้พูดเชื่อในความเป็นจริงเกี่ยวกับสิ่งต่างๆ และความเป็นไปที่เกิดขึ้นรอบๆ ตัว จึงต้องการบอกเล่าข้อมูลดังกล่าวด้วยเห็นว่า ผู้ฟังยังไม่ทราบหรือจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟัง ดังจะ

พบในบทร้องของหมอเหยาตอนที่หมอเหยาลำเญาส่องดูอาการผู้ป่วยเพื่อสอบถามหาสาเหตุของความเจ็บป่วย หมอเหยาจะพิจารณาโดยฟังคำตอบจากผู้ป่วยหรือผีที่ มาเข้าสิงหรือผีครูของหมอเหยาเองว่า การป่วยครั้งนี้เกิดจากอะไร และจะรักษาด้วยการเหยานี้ได้หรือไม่ จึงจะตัดสินใจในการรักษาให้ผู้ป่วยต่อไป เช่น มีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งในหมู่ญาติพี่น้อง มีการกระทำที่เป็นการละเมิดต่อผีบรรพบุรุษ ผีป่า ผีนา ผีไร่ ผีน้ำ ผีบ้าน ผีเรือน ซึ่งความผิดลักษณะนี้ เรียกว่า “การผิดผี” ดังนั้นเมื่อผีโกรธไม่พอใจที่ถูกถูกลานลบหลู่ จึงบันดาลให้เกิดความเจ็บป่วยตามมา ดังตัวอย่างวัจนกรรมตั้งสมมติฐาน (hypothesising) ในประโยคที่ว่า “หรือว่ากรรมหนึ่งนั้น มีแนวอันใด มาต้อง เชิญเจ้าสองเบิงดูหรือว่ามีแนวกรรมพวก พี่น้องจะบางบันหล่อกิ่ง เคียดซึ่งตั้ง ดัน ช้ำบ่ละ (หรือว่ามีกรรมอย่างใดมาถูก เชิญตรวจดูหน่อย หรือว่ากรรมที่เกิดจาก พี่น้องทะเลาะเบาะแว้งกัน)” ข้อความนี้เป็นการคาดเดาเหตุการณ์ซึ่งเป็นผลสืบเนื่อง ให้เจ็บป่วยว่า ผลจากความเจ็บป่วยครั้งนี้เป็นด้วยกรรมจากการที่ผู้ป่วยไปทำผิดฮีดของ อันเป็นหลักประพดปฏิบัติตามทำนองคลองธรรมที่ดีของคนอีสานซึ่งจะมีข้อห้ามไม่ให้ญาติพี่น้องมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกัน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่ให้ข้อมูล ทำให้ผู้วิจัยทราบว่า ผู้ป่วยบางรายมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกับญาติพี่น้องจริงเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินที่นาซึ่งเป็นมรดกจากพ่อแม่ที่ผู้ป่วยไม่พอใจในการแบ่งมรดกจึงมีเรื่องทะเลาะเบาะแว้งกันกับญาติพี่น้อง และต่อมาผู้ป่วยก็ล้มป่วยลง แต่หลังจากทำเครื่องคาย (เครื่องบูชา) ต่อผีบรรพบุรุษแล้ว คู่กรณีทั้งสองฝ่ายก็มีการประนีประนอมกัน อาการเจ็บป่วยก็ทุเลาลงในที่สุด

1.2 กลุ่มชี้แนะ (directives) เป็นวัจนกรรมที่ผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังทำอะไรสักอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ของผู้พูด แต่มีน้ำหนักของถ้อยคำต่างกัน (ความสุภาพหรือความรุนแรงของถ้อยคำ เช่น ขอร้องหรือสั่ง) ดังจะพบในบทร้องของหมอเหยาตอนที่หมอเหยาทำการเอ็นขวัญ (เรียกขวัญ) เพื่อเชิญชวนให้ขวัญที่หนีไปอยู่ในที่ไม่ดีต่างๆ กลับมาสู่ร่างของผู้ป่วยตามเดิม ก็จะมีลักษณะของการวิงวอนขอร้องหรือเชิญชวนลักษณะดังกล่าวนี้จะพบได้เสมอในบทร้องเรียกขวัญ และถือเป็นหัวใจสำคัญของการเรียกขวัญว่าจะมีการใช้วัจนกรรมในลักษณะการขอร้อง (requesting) เช่น “ไ้อ้ย คันว่าตกเดือนห้าเดือนหกฝนมาฟ้านันหลวง เฮ็ดพาข้าวสีไปย่าย พางายสีไปแต่ง คำแพงไ้อ้ย คันอยากกินเฮ้อเฟิ่นถ้ำ คำแพงไ้อ้ย กะสิหยับเฮ้อแมนเจอเด้นเื้อ เฮาตามเจอเจ้าคำแพงไ้อ้ยทุกสิ่งอย่าง ขอเห้ออย่าล้่มเสียหาย ขอเห้ออย่าตายเสียชื่อ ไ้อ้ยคัน

ว่าขอขวัญนำเจ้าเฮ้อได้ ขอขวัญเจอนำเจ้าเฮ้อปอน อย่าสุเฮ็ดขวัญเจ้าให้ อย่าสุเฮ็ดขวัญเจอเฮ้อฮ้อง” (พอมมาถึงเดือนห้าเดือนหกฝนก็ตกหนักมาก ฉันทจะเตรียมสำหรับข้าวปลาอาหารเข้าเย็นไปให้เจ้า จัดให้ตามใจเจ้าปรารถนาทุกสิ่งอัน ขออย่าให้คนผู้นี้ล้มหายตายจากไปนะ อย่าทำให้ขวัญตกใจหนีไป อย่าทำให้ขวัญร้องไห้)

1.3 กลุ่มผูกมัด (commissives) เป็นวัจนกรรมที่ผู้พูดมีจุดมุ่งหมายแสดงให้เห็นว่า จะกระทำการบางอย่างเพื่อผู้ฟังในอนาคต เช่น สัญญา สาบาน หรือเสนอตัวตั้งจะพบในบทร้องของหมอเหยาตอนเชิญผีครูบาอาจารย์และเทวดามาช่วยกันรักษาผู้ป่วย รวมทั้งการเจรจาต่อรองกับผีที่เข้ามาเข้าสิงผู้ป่วย เพื่อให้ยอมยกโทษแก่ผู้ป่วยที่ทำผิดผี โดยจะมีการสัญญา (promising) ว่า ถ้าผู้ป่วยหายเป็นปกติดีแล้ว จะมอบสิ่งของต่างๆ ที่ผีอยากได้หรือเสนอให้เครื่องคาย (เครื่องบูชา) เช่นสังเวยกแผี เช่น “จึ่งซันแล้ว คั้นเจ้าอยากได้หยั่ง ลูกเมียกำจะหาเฮ้อ อยากได้เชือผ้าพิต เจ้าก็ได้หลายทั้งเชือลายเจ้ากะได้นำหมู เมียเจ้าสิหาเฮ้อ ขวัญชายเอย มักอันโตสิแต่งเฮ้อปอนเจอเจ้าจักออย่าง มักแพรสิวสิซื้อมาแต่ง มักแพรแดงสิซื้อมาตอน แพรสไบคล้องไหล่ ก้องกำโลกะสิแต่งใส่แขน แหวนกะสิสวมใส่ก้อย กะจอนน้อยห้อยใส่หู นกเกต แก้วแถวงามๆ กะสิแต่งเฮ้อ” (ถ้าอย่างนั้นแล้ว เจ้าอยากได้สิ่งใด ลูกเมียเจ้าก็จะหาให้ ทั้งเชือผ้าที่เหมาะสมกับรูปร่างหรือเชือลายดอกสวยๆ ก็จะทำให้ ทั้งผ้าแพรเขียว ผ้าแพรแดง ผ้าแพรคล้องคอ คล้องแขน คล้องไหล่ เครื่องประดับต่างๆ กำไล แหวน ต่างหูพวงระย้ารูปนกเกตนกแก้วเรียงเป็นแถวงามๆ ก็จัดแต่งไปให้)

1.4 กลุ่มแสดงความรู้สึก (expressives) เป็นวัจนกรรมที่บ่งบอกอารมณ์ความรู้สึกและทัศนคติของผู้พูด ผู้ฟังจะรู้สึกซาบซึ้งประทับใจในคำพูดที่แสดงความรู้สึกต่างๆ เช่น ขอบคุณหรือขอโทษ ตั้งจะพบได้ในบทร้องของหมอเหยาตอนที่หมอเหยาเล่าเอ็นขวัญ จากการศึกษาบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคนั้น จะมีการใช้วัจนกรรมนี้มากที่สุด เช่น วัจนกรรมปลอบประโลมใจ (reassuring) “อ้าวบาดนี้สิมาเอาขวัญเด้อ ขอเฮ้อผู้นี้หายโรคหายภัย หายสรรพโรค หายสรรพภัย อย่าเฮ้ออันได้มาพ่าย อย่าเฮ้ออันได้มาชุน อ้าวตกในมือนี ฮือตีในมือหน้า อย่าให้ตกหน้าผีพราย อย่าเฮ้อหานำผีป่า เฮ้อขวัญเจ้ากลับคืนมากินข้าว นั่งเฮือนแผดหญ้าแผลงมุงหนา มานั่งเฮือนแผดหญ้าคามุงถี่ มากินตับไก่กล้า มากินหน้าไก่แดง มาเย้อขวัญขวัญเอ้ย ...”

(เอาละนะ บัดนี้จะมารับขวัญ ขอให้คนนี้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ อย่ามีอะไรมาแผ้วพานอีก ขวัญจงกลับมา อย่าหนีตกหายไปเพราะผีพราย ผีป่า มาณะขวัญเอ๋ย มากินข้าวปลาอาหาร มาอยู่ในบ้านในเรือนที่มุ่งหลัง มากินไก่ที่จัดไว้ให้เป็นเครื่องเซ่นสังเวณี)

1.5 กลุ่มแถลงการณ์ (declaratives) เป็นกลุ่มถ้อยคำที่ผู้พูดประกาศ เพื่อกระทำการบางสิ่งบางอย่าง อันมีผลทำให้สภาพสิ่งของ บุคคล หรือปรากฏการณ์ต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป เป็นวัจนกรรมที่แสดงให้เห็นเจตนารมณ์อย่างชัดเจน ดังจะพบได้ในบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของหมอเหยาตอนที่ หมอเหยาจะเริ่มต้นทำพิธีเหยาด้วยการใช้วัจนกรรมป่าวประกาศ (appointing) แก่เทวดาบนสวรรค์ให้ลงมาสิงตนเองตัวหมอเหยาจะเปลี่ยนสภาพเป็น “นางเทียม” (คนทรง) ที่จะทำให้หน้าที่สื่อสารระหว่างผีในร่างตนเองกับผีในร่างผู้ป่วย เพื่อสอบถามหาสาเหตุของความเจ็บป่วย เช่น “เอาละเด้อ... คั้นว่าสาธุเด้อ พญาแถนเพิ่นอยู่เทิงฟ้า ครุบา เพิ่นอยู่ทางนอก คั้นเดียนนี้ เขิญเด้อ คันดูรู้ ตากันไว้ ปัวไข้เบ่งดู คั้นเดียนนี้ เขิญเด้อ ตั้งแต่นางนงเหล่า สุชาติคนต่างคั้นจ้ำมาฮ้อมฮ้อง ให้เจ้าฮ้อง ปวดกุ่มหู หลับตา ละเอ้า ... ตั้งแต่พวกเพิ่นกล้า พวกหมูก้าเพิ่นเคย ลงมาเทียมเฮาบัดนี้” (เอาละสาธุนะ ท่านที่อยู่บนฟ้า รวมทั้งคุณครูบาอาจารย์ของฉัน ตอนนี้นฉันขอประกาศเขิญท่านลงมายังโลกมนุษย์นี้ เพื่อให้มาตรวจสอบดูความเจ็บป่วยของคนป่วยว่ามีสาเหตุมาจากอะไร ขอเขิญนางฟ้าสุชาติตามเสด็จพระอินทร์ เมื่อได้ยินเสียงร้องเขิญนี้ ให้ปวดแก้วหู แล้วหลับตาลี้งญาณมาดูว่าเกิดอะไรขึ้น เขิญทั้งวิญญาณของวีรชนนักรบคนเก่งคนกล้าของชาวผู้ไทยลงมาสิงในร่างฉันเดียนนี้)

กล่าวได้ว่า การทำพิธีกรรมเหยาเป็นการรักษาโรคที่ใช้ถ้อยคำในการเยียวยารักษาจิตใจ โดยหมอเหยาจะเลือกใช้วัจนกรรมต่างๆ ได้เหมาะสมและสอดคล้องกับสถานการณ์ ซึ่งจากการวิเคราะห์คำเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรคพบว่า มีการใช้วัจนกรรมครบตามที่ Searle (1969) กล่าวไว้ทั้ง 5 กลุ่มวัจนกรรม โดยมีวัจนกรรมขอร้องใช้มากที่สุด คำพูดเหล่านี้ล้วนใช้พูดเพื่อให้ขวัญและกำลังใจกลับคืนมาสู่ตัวผู้ป่วย จะได้หายเป็นปกติตามเดิม

ภาพที่ 3 ผู้วิจัยสัมภาษณ์หมอเหยา นางมอนแก้ว จันทะสโร อายุ 92 ปี
อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัย เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2556

2. เพื่อวิเคราะห์วัจนกรรมอ้อมจากคำเรียกขวัญในพิธีกรรมรักษาโรคของหมอเหยาชาวไทย

วัจนกรรมอ้อม หมายถึง ความหมายประจำรูปภาษาของผู้พูด ซึ่งไม่สอดคล้องกับความหมายที่เป็นเจตนาที่แท้จริงของผู้พูด การพูดลักษณะนี้ ผู้พูดต้องการให้ผู้ฟังได้รับทราบถึงบางสิ่งบางอย่างที่มากกว่ารูปภาษาที่ปรากฏ โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์บท ร้องเรียกขวัญผู้ป่วย ซึ่งจะเลือกใช้ถ้อยคำที่เป็น วัจนกรรมอ้อม โดยจะพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างรูปประโยค (form) และหน้าที่ของประโยค (function) กล่าวคือ วัจนกรรมตรงจะใช้รูปประโยคที่ทำหน้าที่ตรงตามเจตนาของผู้พูด ขณะที่วัจนกรรมอ้อมใช้รูปประโยคไม่ตรงตามเจตนาของผู้พูด เช่น การใช้รูปประโยคคำถาม โดยมีคำแสดงการถาม มีอันทยัง (มีอะไร) ทางเหรอ (ทางไหน) เห็ดเผาะเหรอ (ทำอะไร) แต่มีเจตนาขอร้อง การใช้ถ้อยคำลักษณะนี้ จัดเป็นการใช้วัจนกรรมอ้อม ซึ่งเป็นการแสดงถึงความสุภาพอ่อนน้อมต่อผี เช่น “อยากฮู้ได้...มีอันทยังกะมาสิ ผีอันทยังกะมาชุนบ่น้อ

เปิ่นมาแต่ทางเทรอ บอกร๋อ่ยนำได้ มาทางภูแนวห้วย แนวคลองหนองน้ำละบ่มาทาง
 ภูผัด ฝ่ายก้า ถ้านั้น แม่นบ่น้อ เจ้าเห็นอีนางเก็บดอกไม้ เลยแล่นลัดตามมาแม่นบ่น้อ
 เจ้าอยากได้หอแก้ว หอคำ เป็นบ่อนนำ บ่อนอยู่ เอาแนวใด จังสิถึกเจอตัวเจ้า อยากได้
 แพรวรา ชิ่นไหม แนวใดซิทาเหือ เฮ็ดแนวผอเทรอ ซิถึกเจอ เฮ็ดเหือหายคลาย ส่วงได้
 ขอเฮือลुकกะคาย ขอเฮือหายกะบ่อน ขอนำแนเดือ (อยากจู้จิงเลย มีอะไรมาเข้าสิง
 ผีที่มาสิงนี้มาจากทางไหน บอกฉิ่นหน่อยนะ มาทางภูเขา ทางลำห้วย คลอง หนองน้ำ
 ถ้ำไซ้ไหม ผีไปเห็นคนป่วยเก็บดอกไม้นีปา เลยตามมาใช้หรือเปล่า ผีอยากได้บ้าน
 ทำจากแก้ว บ้านทำจากทอง เป็นที่อยู่ จะแบบไหน จะหาให้ เอาแบบที่ท่านถูกใจ
 หรือจะเอาผ้าไหมแพรวรา ผ้านุ่มไหม จะเอาแบบไหน จิงจะถูกใจ แล้วทำให้คนป่วย
 นี้หาย ขอให้คนป่วยลุกขึ้นนั่งได้หน่อยนะ)”

ภาพที่ 4 หิ้งบูชาผี เครื่องคาย (อุปกรณ์ในการบูชาผี) เงินสมัยโบราณกับเงินบาทปัจจุบัน และหมอเหยา
 กำลังเริ่มพิธีเหยาที่จังหวัดมุกดาหาร
 ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัย เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2556

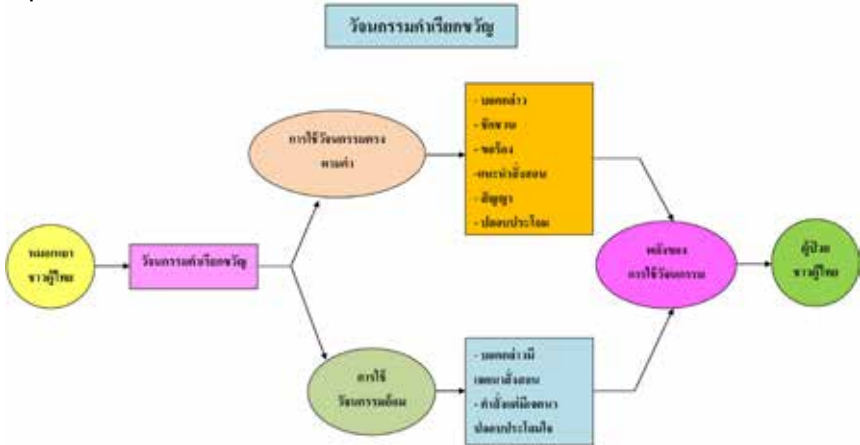
นอกจากนี้ ยังมีการใช้รูปประโยคคำสั่ง แต่เจตนาเป็นการปลอบประโลมใจ เช่น “..เฮ้อเจอดีชะเด้ออ้าย เจองามชะเด้อพี่ เฮ้อเจอดีจิ้งน้ำสา่ง เจองามๆ จิ้งน้ำออกบ่อ เจ้าอย่าเจอบ่ตั้นสิคือน้ำอ่องไซ จิตเจออ้าย ให้มันมายคือเก่า อย่าคิดโศกเศร้าหมองเมา ผู้เดียว เจ้าผู้เดียวนี้หว่านกำนกองเส่นหา เฮ้อได้ไสภางามสิ ดังเดิมตาเค้า” จากข้อความนี้ ผู้พูดกล่าวว่า ให้ทำใจให้สบายนะ ทำจิตใจให้สดใสเหมือนน้ำจากบ่อ ทำจิตใจให้สบาย เหมือนก่อนจะเจ็บป่วย ซึ่งมีลักษณะเป็นการสั่ง แต่ถ้าพิจารณาความหมาย แล้วถ้อยคำในประโยคนี้อาจจะเป็นการพูดที่มีเจตนาเพื่อปลอบประโลมใจ ให้ผู้ป่วย คลายจากความทุกข์ระทมใจ ทำจิตใจให้สบาย อย่าคิดมาก ก็จะหายจากโรคร้ายไข้เจ็บได้ในที่สุด

สำหรับการใช้วจนกรรมาจากคำเรียกขวัญเพื่อรักษาโรคของหมอเหยาชาวผู้ไทย พบว่า หมอเหยามีการใช้ทั้งวจนกรรมาตรง และวจนกรรมาอ้อมตรงตามทฤษฎีวจนกรรมาของ Searle

ภาพที่ 5 ผู้วิจัยมาร่วมในงานเลี้ยงผีของชาวผู้ไทยจังหวัดกาฬสินธุ์
ที่มา: ถ่ายโดยผู้ช่วยวิจัย เมื่อวันที่ 10 พฤษภาคม 2556

สรุปผล

การใช้วัฒนธรรมคำเวียงชัย (เรียก ขวัญ) เพื่อรักษาผู้เจ็บป่วยของชาวผู้ไทยเป็นวิธีการรักษาโดยใช้คำพูดเพื่อปลอบประโลมใจ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของคำพูดที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้ฟัง เพราะเมื่อผู้ฟังเกิดขวัญและกำลังใจ ย่อมทำให้มีพลังกำลังและเรียวแรงที่ลุกขึ้นมาต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บได้ อย่างไรก็ตามการรักษาดังกล่าวนี้ ผลการรักษาอาจจะไม่สำเร็จทุกรายไป เพราะผู้ป่วยบางรายไม่ได้เจ็บป่วยจากความผิดปกติทางจิตใจ แต่เป็นโรคร้ายที่เกิดจากพยาธิสภาพจึงต้องเข้ารับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบัน จากการสังเกตการณ์ภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า หมอเหยาส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงสูงอายุซึ่งจะมีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต ทำให้สามารถพูดปลอบประโลมใจหรือหาวิธีการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยให้มีอาการดีขึ้นได้ ประกอบกับความเชื่อที่มีต่ออำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของผีฟ้าพญาแถนและผีบรรพบุรุษที่ชาวผู้ไทยเคารพนับถือ จึงทำให้หมอเหยาซึ่งเป็นร่างทรงของผีฟ้าพญาแถนและผีบรรพบุรุษกลายเป็นหมอพิเศษมีพลังอำนาจที่จะบันดาลให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วยได้ในที่สุด ซึ่งในเรื่องนี้ เป็นความเชื่อส่วนบุคคล และแสดงให้เห็นว่า ถ้ามนุษย์มีความเชื่อถือและศรัทธาต่อสิ่งใด ย่อมก่อให้เกิดกำลังใจในการต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ ได้ ดังนั้นบทร้องเรียกขวัญของหมอเหยาจึงมีอิทธิพลต่อการรักษาอาการเจ็บป่วยทางจิตใจของชาวผู้ไทย นอกจากนี้ความเชื่อในอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผีฟ้าพญาแถนและผีบรรพบุรุษถือเป็นเรื่องอย่างหนึ่งในการรักษาความสงบสุขและความร่มเย็นในท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่งด้วย

งานวิจัยนี้ได้ผลที่สอดคล้องกับทฤษฎีวิัจจนกรรมของจอห์น อาร์. เซอร์ล (John R.Searl) ที่กล่าวว่า “คำพูดก่อให้เกิดการกระทำ” เพราะในบทร้องประกอบพิธีกรรมเรียกขวัญเพื่อรักษาโรค หมอเหยาสามารถใช้คำพูดเพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้ผู้ป่วยกลับมาเป็นปกติได้ การเรียกขวัญในพิธีกรรมเหยาเพื่อรักษาโรคของหมอเหยาชาวไทยนี้ หมอเหยาใช้ภาษาผู้ไทยในการเรียกขวัญ และผู้ฟัง (ผีที่เข้าสิง) จะต้องเข้าใจในถ้อยคำที่หมอเหยาพูดซักถาม โดยการเรียกขวัญจะมีท่วงทำนองไพเราะ และมีเสียงแคนเป่าคลอในขณะประกอบพิธีกรรม ในบางครั้ง อาจจะมีบทสนทนาเพื่อซักถามอาการจากผู้ป่วยและญาติพี่น้องที่มาร่วมพิธีกรรมด้วย

ในการเรียกขวัญเพื่อรักษาผู้เจ็บป่วยของชาวไทยนี้ จัดเป็นวิธีการรักษา โดยใช้คำพูดเพื่อปลอบประโลมใจ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของคำพูดที่มีผลต่อความรู้สึกนึกคิดของผู้ฟัง เพราะเมื่อผู้ฟังเกิดขวัญและกำลังใจ ย่อมทำให้มีพลังกำลังใจและเรียวแรงที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บได้ อย่างไรก็ตาม การรักษาด้วยการเหยานี้ ผลการรักษาอาจจะไม่สำเร็จทุกรายไป เพราะผู้ป่วยบางรายไม่ได้เจ็บป่วยจากความผิดปกติทางจิตใจ แต่เป็นโรคร้ายที่เกิดจากพยาธิสภาพ ผู้ป่วยจึงต้องเข้ารับการรักษาจากแพทย์แผนปัจจุบัน จากการสังเกตการณ์ภาคสนามของผู้วิจัยพบว่า หมอเหยาส่วนใหญ่จะเป็นผู้หญิงสูงอายุซึ่งจะมีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต ทำให้สามารถพูดปลอบประโลมใจหรือหาวิธีการเยียวยาจิตใจผู้ป่วยให้มีอาการดีขึ้นได้ ประกอบกับความเชื่อถือที่มีต่ออำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของผีฟ้าพญาแถนและผีบรรพบุรุษที่ชาวไทยเคารพนับถือ จึงทำให้หมอเหยาซึ่งเป็นร่างทรงของผีฟ้าพญาแถนและผีบรรพบุรุษ กลายเป็นหมอวิเศษที่มีพลังอำนาจที่จะบันดาลให้ผู้ป่วยหายจากอาการเจ็บป่วยได้ในที่สุด ซึ่งในเรื่องนี้เป็นความเชื่อส่วนบุคคล และแสดงให้เห็นว่า ถ้ามนุษย์มีความเชื่อถือและศรัทธาต่อสิ่งใด ย่อมก่อให้เกิดกำลังใจ ในการต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ ได้ ดังนั้น การลำเหยาเรียกขวัญจึงมีอิทธิพลต่อการรักษาอาการเจ็บป่วยทางจิตใจของชาวไทย นอกจากนี้ความเชื่อในอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ของผีฟ้าพญาแถนและผีบรรพบุรุษถือเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการรักษาความสงบสุขและความร่มเย็นของคนในท้องถิ่นได้อีกทางหนึ่งด้วย

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า การใช้วิัจจนกรรมในบทเรียกขวัญเพื่อรักษาผู้เจ็บป่วยของชาวไทยเป็นวิธีการรักษาที่ใช้คำพูดเพื่อพูดปลอบประโลมใจ ซึ่งแสดงให้เห็นถึง

อิทธิพลของภาษาที่มีผลต่อความรู้สึของผู้ฟัง เพราะเมื่อผู้ฟังเกิดขวัญและกำลังใจ ก็ย่อมทำให้มีแรงที่จะลุกขึ้นมาต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บได้ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของทฤษฎีวิัจกรมของ Searle (1969) ที่กล่าวว่า คำพูดของคนสามารถก่อให้เกิดการกระทำตามได้ รวมทั้งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ดนัย ซาทิพอสต์ (2548) ทรงคุณ จันทจร และปิติ แสนโคตร (2540) สุรชัย ชินบุตร (2553) วิญญู ผลสวัสดิ์ (2536) และมาลี สิทธิเกรียงไกร (2538) อย่างไรก็ตามการลำเอียงนี้ ผลการรักษาอาจจะไม่สำเร็จทุกราย ซึ่งคล้ายกับทางการแพทย์แผนปัจจุบัน ที่บางโรคก็ไม่ทราบสาเหตุและรักษาไม่หายเช่นกัน จากการสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิดพบว่า หมอเหยา นั้นจะมีลักษณะพิเศษตรงที่จะเป็นคนสูงอายุ ซึ่งมักจะมีประสบการณ์ในการดำเนินชีวิต ทำให้สามารถวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ ที่พบเห็นได้ว่าการเจ็บป่วยมีสาเหตุมาจากสิ่งใด จึงเลือกใช้คำพูดปลอบใจได้อย่างเหมาะสม หากสังเกตให้ดีจะพบว่า ทุกถ้อยคำ ล้วนมาจากประสบการณ์ที่หมอเหยาพบมาในชีวิตทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาช่วยในการรักษา การอ้อนวอนขอรื่องผีให้ช่วยรักษาคนป่วย การเจรจาท่องร้องกับผี เพื่อให้ผีพอใจในคำสัญญาของหมอเหยาและญาติผู้ป่วยว่าจะทำในสิ่งที่ผีต้องการ การขอขมาลาโทษต่อผีที่ได้ล่วงเกิน ขั้นตอนเหล่านี้ล้วนเป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวผู้ไทยที่เชื่อถือและศรัทธาว่า ผีฟ้าพญาแถนสามารถควบคุมดูแลวิถีชีวิตของคนในชุมชนให้ร่มเย็นเป็นสุขได้ หากขอขมาแล้วผีพอใจและยกโทษให้ก็จะหายจากความเจ็บป่วยแต่หากไม่หายก็แสดงว่า ผีโกรธและไม่ยอมให้อภัย จากที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นถึงการยอมรับต่ออำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีต่อวิถีชีวิตชาวผู้ไทย

อนึ่ง วิธีการรักษาความเจ็บป่วยในรูปแบบหมอพื้นบ้านลักษณะนี้ จะพบได้ในวิถีชีวิตของคนที่อยู่ในชนบท และความเจริญทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ยังเข้าไปไม่มากนัก นอกจากนี้ในขณะที่เดินทางไปเก็บข้อมูลจะพบว่า หมอเหยาจะเป็นผู้ที่ได้รับการนับถือจากคนในชุมชนมากและพิธีเหยาจะเป็นพิธีกรรมที่ได้รับการยอมรับและเชื่อว่า สามารถรักษาผู้ป่วยที่หมดทางรักษาจากโรงพยาบาลได้ จึงถือเป็นการรักษาอีกทางเลือกหนึ่งที่คนนิยมใช้กัน แต่ในจังหวัดอื่นๆ ที่ไม่ใช่ชุมชนชาวผู้ไทย จะไม่รู้จักและเข้าใจถึงพิธีกรรมนี้โดยเฉพาะคนในเมืองหลวง

ในปัจจุบันแม้การแพทย์แผนปัจจุบันจะเข้ามามีบทบาทเหนือการรักษา โดยหมอเหยาแล้วก็ตาม แต่ความเชื่อนี้ก็ยังมีให้เห็นได้ด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการ ได้แก่

1. ชาวผู้ไทยยังคงมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ จะเห็นได้จากทุกหมู่บ้านในแต่ละตำบลจะมีศาลปู่ตา หรือดอนเจ้าปู่ และจะมีผู้เฒ่าผู้แก่ประจำหมู่บ้านคนหนึ่งทำหน้าที่เป็น “เจ้าจ้ำ” เป็นตัวแทนระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้านนั้น โดยเชื่อว่า หากเกิดความเจ็บป่วยขึ้นมา อาจจะไม่ได้เกิดจากโรคร้ายที่เป็นพยาธิสภาพเท่านั้น แต่คนคนนั้น อาจทำบางสิ่งที่เป็นการละเมิดต่อกฎของสังคม ดังนั้นคนที่ดำเนินชีวิตไม่ถูกต้องเหมาะสมตามจารีตประเพณี ก็จะมีผลทำให้เกิดความเจ็บป่วยได้เช่นกัน

2. หมอเหยาเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในหมู่บ้านหรือชุมชน โดยเฉพาะตัวหมอเหยา นั้น ชาวบ้านในหมู่บ้านสามารถไปพบปะพูดคุยกันได้ตลอดเวลา ซึ่งสะดวกกว่าการไปพบแพทย์ที่โรงพยาบาล นอกจากนี้การที่มีการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในแต่ละจังหวัด ทำให้ผู้ที่เป็นหมอเหยาได้รับการยกย่องจากสังคม โดยมีการจัดพิธีกรรมเหยาเลี้ยงผีของชาวผู้ไทยในแต่ละจังหวัด โดยเฉพาะงานวันผู้ไทยโลกที่จัดในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์อันเป็นวันขึ้นปีใหม่ของไทย ทำให้หมอเหยาเป็นที่รู้จักของคนต่างท้องถิ่นมากขึ้น สำหรับในการเหยาเลี้ยงผีนั้น ถือว่าเป็นการสร้างเครือข่ายของคนที่น่าเชื่อถือในเรื่อง ผีฟ้าพญาแถนและผีบรรพบุรุษ ผู้เป็นหัวหน้าหมอเหยาเปรียบเสมือนเป็นแม่คนที่สองผู้ที่เคยรักษาด้วยการเหยา จึงทำให้เกิดความสัมพันธ์กันในระบบเครือข่ายขยายตัวออกไปไม่สิ้นสุด

ดังนั้น จึงเป็นที่มั่นใจได้ว่าวัฒนธรรมการเหยานี้จะยังคงมีอยู่ในสังคมชาวผู้ไทยต่อไป และอาจจะขยายตัวออกไปจนเป็นที่รู้จักของคนต่างท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น เพราะจากเดิมวัฒนธรรมการเหยานี้จะอยู่เฉพาะในหมู่บ้านชาวผู้ไทยเท่านั้น แต่ปัจจุบันนี้ได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐให้จัดเป็นงานประเพณีวันผู้ไทยโลก ทำให้วัฒนธรรมการเหยาได้มีโอกาสเผยแพร่ออกสู่บุคคลภายนอกมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ศึกษาถึงลักษณะร่วมและความแตกต่างของคนไทยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น กะเลิง กะโซ่ ไย้ ย้อ แสก ซึ่งอาศัยอยู่ปะปนกันในหมู่บ้านต่างๆ คนเหล่านี้ล้วนยังคง

มีความเชื่อถือศรัทธาในอำนาจเหนือธรรมชาติทั้งสิ้น โดยเฉพาะการศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับผี นับเป็นเรื่องที่น่านำมาศึกษาว่า เพราะเหตุใดอำนาจของสิ่งลึกลับเหล่านี้ จึงยังมีอิทธิพลเหนือจิตใจของคนไทยในกลุ่มต่างๆ อยู่จนถึงทุกวันนี้

2. ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อในเรื่องอำนาจของผีในการรักษาเยียวยาความเจ็บป่วยโดยนำแนวคิดทฤษฎีทางด้านภาษาศาสตร์เกี่ยวกับชาติพันธุ์มาเป็นเครื่องมือในการศึกษาผ่านตัวบทในนิทานพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนถึงลักษณะร่วมกันของชาติพันธุ์ไทที่มีอยู่ในส่วนต่างๆ ของประเทศไทยในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- दनัย ชาทิพสอด.(2548). *บทบาทของบทรื่องประกอบพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทย*. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหา วิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ทรงคุณ จันทจร และปิติ แสนโคตร. (2540). *การรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีเหยาของชาว ผู้ไทย: ศึกษากรณีชาวผู้ไทยอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร*. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, มหาสารคาม.
- มาลี สิทธิเกรียงไกร. (2538). *หมอเหยา: ผู้รักษาพื้นบ้านในชุมชนชาวผู้ไทย*. วิทยา นิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.
- วิญญู ผลสวัสดิ์. (2536). *พิธีกรรมเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทยตำบลคำชะอี จังหวัด มุกดาหาร*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัย มหาสารคาม, มหาสารคาม.
- วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์. (2529). *วิวัฒนาการพิธีทำขวัญของคนไท*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรชัย ชินบุตร.(2553). *การสืบทอดอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของหมอเหยาและอัตลักษณ์ของ ชาวผู้ไทยในพิธีเหยาเลี้ยงผี*. วิทยานิพนธ์คุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- สุวิทย์ ชีรสาคัด และณรงค์ อุப்புญญ์. (2538). *รายงานการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลง วิถีครอบครัวและชุมชนอีสาน: กรณีผู้ไทย*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Searle, J.R.(1969). *Speech acts: An essay in the philosophy of language*. Cambridge: Cambridge University Press.